

Pasti ponovne zlorabe gospodarske rasti

Franček Drenovec, sobota, 03.03.2018

Upajmo, da sedanja konjunktura ne prinaša le novega obdobja pohlepa in norosti naših kapitalističnih elit.

Blaginja prebivalstva se ubija z zniževanjem neto plač ali z zniževanjem bruto plač, v tem drugem primeru še bolj. Obljuba znižanja obdavčitve je obljuba znižanja blaginje. Država in njeni davki niso sovražnik.

V zadnjih mesecih spremljamo neverjetno agresivno sporočanje zahtev gospodarske zbornice po znižanju obdavčitve plač, češ da je slovenska obdavčitev dela med najvišjimi. Napovedi znižanja davčne obremenitve dela postajajo tudi skoraj edina prijemljiva vsebina predvolilnih obljub političnih strank. Nasprotja med delodajalci in zaposlenimi so se, kot kaže, umirila; novo sporočilo je, da imata delo in kapital skupnega sovražnika – državo.

Po dolgi krizi je slovenska gospodarska rast – lani okrog 5 odstotkov – spet normalna, primerljiva s tisto med letoma 1993 in 2006, ko je vztrajno prehitela rast razvite Evrope za dve odstotni točki letno. Sedanja rast pa je drugačna od nekdanje po tem, da je izrazito ekstenzivna. Sestavljata jo predvsem rast zaposlovanja in – bistveno manj kot nekoč – povečevanje produktivnosti dela. Dopustno je reči, da poganjajo rast nizki stroški dela, ki sta jih prinesli velika krizna brezposelnost in v krizi razbohotena prekarizacija »trga dela«.

To podjetnikom prijazno okolje pa se zdaj spreminja. Tekoča dinamika zaposlovanja v gospodarstvu je konec lanskega leta že preseгла 4 odstotke, kar je že ekstremno. Bazen brezposelnosti se naglo prazni in plače bodo začele rasti. Tako kot v letih pred krizo se podjetja branijo z zaposlovanjem tujcev (lani že za skoraj polovico vseh novih zaposlitev), a se je vredno spomniti, da so šle tik pred krizo plače v gospodarstvu v nebo kljub še večji imigraciji. V ospredje stopa vprašanje, ali se bo gospodarstvo sposobno preusmeriti nazaj v za Slovenijo edini vzdržni, na produktivnem napredku temelječi način rasti. Če se ne bo, nas čaka znatno opešanje gospodarske dinamike z vsem, kar to prinaša.

Glede tega je zelo zaskrbljujoče neverjetno agresivno, z brezsravno vulgarnostjo in lažmi opremljeno sporočanje »gospodarske zbornice«, da se bo gospodarstvo uprlo pozitivnemu prilagajanju. V gospodarstvu, pravijo, odločajo samo stroški dela, pač v gabarutih sedanjega nizko produktivnega vzorca rasti. Podjetniški dobički so v tem času odlični in plače, objektivno gledano, nizke, zato osti ne morejo uperiti direktno proti plačam. Uperili so jo proti obdavčitvi plač. Problem ni, pravijo, na relaciji delo–kapital, problem je država. Delo in kapital imata skupnega sovražnika. Država obira oba.

V ozadju je trditev, da je slovenska obdavčitev dela »med najvišjimi«, če ne kar »najvišja«. To ni res. Slovenska obdavčitev dela je v Evropi podpovprečna. Nižja je kot v Nemčiji, Avstriji in Italiji. V Sloveniji je izrazito nadpovprečna davčna obremenitev transakcij oziroma cen (z DDV in trošarinami), s povečevanjem katere so vlade v času krize vsaj delno nadomestile znižano obdavčitev kapitala v konjunkturi pred krizo. Med najnižjimi v Evropi je slovenska obdavčitev premoženja in dohodkov od kapitala (kar daje, skupaj z veliko obdavčitvijo maloprodajnih cen, visoko relativno obdavčitev revnejših slojev).

Kljub temu je nesmisel o ogromni obdavčitvi plač povzel tudi ves politični establišment. Napovedi »znižanja davčne obremenitve dela« postajajo skoraj edina prijemljiva vsebina predvolilnih obljub večine političnih strank. Pa ne zgolj obljub. Prebrali smo, da je ministrstvo za finance pri OECD že naročilo študijo o davčni razbremenitvi dela. Že obstoječo deformacijo slovenske davčne strukture namerava vlada, kot kaže, še poglobiti s kar sistemskim obračanjem proč od evropskih ekonomskih in socialnih vzorcev k vzorcem ZDA, Latinske Amerike in Azije (ki sestavljajo večino članstva OECD in določajo »profil« te organizacije).

O zniževanju davkov

Kar nenavadno se mi zdi, da je treba še vedno opozarjati, da pomeni znižanje davkov vedno tudi znižanje javne porabe in blaginje prebivalstva. Blaginja je individualna in kolektivna. Nižja obdavčitev bruto plač prinese določeno zvišanje neto plač in osebne porabe ljudi, a vedno samo v zameno za znižanje njihove kolektivne porabe: njihovega dostopa do zdravstva in izobraževanja, varstva v starosti, občutenja (ekonomske in socialne) varnosti. Blaginja prebivalstva se ubija z zniževanjem neto plač ali z zniževanjem bruto plač, v tem drugem primeru še bolj. Obljuba znižanja obdavčitve je obljuba znižanja blaginje. Država in njeni davki niso sovražnik.

Mar nimamo v Sloveniji o tem že zadostne lastne izkušnje? Velikemu znižanju davkov (na kapital) med letoma 2005 in 2008, ko so se javne finance zaradi dobrih konjunktturnih prilivov uravnovesile tudi brez njih, je sledilo, ko je bilo konjunktura konec in so prešle javne bilance v velik primanjkljaj, neizbežno oklestenje izdatkov: znižanje pokojnin in sredstev za socialno varstvo ter zmanjšanje obsega in kakovosti javnih storitev. Znižanje obdavčitve prinese prej ali slej tudi znižanje blaginje. V neoliberalnih kontekstih je to drugo predvideno že ob tistem prvem.

Eno prvih pravil normalnega makroekonomskega upravljanja družb je, da ne smejo vlade v konjunkturi nikoli zniževati davkov! V konjunkturi z visoko gospodarsko dinamiko ne smejo še same prilivati olja na ogenj ter povzročiti prezgodnjega »pregrevanja« in prezgodnjega obrata cikla navzdol. Nasprotno, v dobrih časih si je treba narediti zalogo za slabe. V konjunkturi morajo vlade ustvarjati fiskalni presežek, bodisi z zviševanjem davkov ali z zniževanjem porabe (relativno na BDP). Nikakor ne smejo davkov znižati.

Sodobne neoliberalne politike niso več normalne. Pa vendar so evropske vlade svoje fiskalne primanjkljaje, ki so izbruhnili v kriznem letu 2009 v prav vseh državah EU, premagovale po obnovitvi rasti tudi z zviševanjem fiskalnih prihodkov (tudi relativno na BDP), in ne z njihovim zniževanjem. Očitno jih je postalo že malo strah: v krizi se je še poglobil že dolgo potekajoči socialni razkroj, vzcvetela so »skrajna« politična gibanja itd. Kadar strahu ni, pa je v sami srži neoliberalizma odpravljanje vsega državnega, skupnega, javnega. In odpravljanje s tem povezane blaginje.

O lokomotivi in vlaku

Slovenskih »gospodarstvenikov« in politikov očitno še ni strah. V njihovi viziji davčne razbremenitve je očitno že predvideno tudi odgovarjajoče zmanjšanje javne porabe. »Gospodarska zbornica« je prikazala svoj odpor do vsega državnega, skupnega, javnega v znameniti reklami o sebi kot lokomotivi, ki vleče vlak našega neučinkovitega in kar parazitskega javnega sektorja. O tem samo naslednje.

Produktivnost slovenskega (pogojno rečeno) zasebnega sektorja, merjena z dodano vrednostjo na zaposlenega, je leta 2016 dosegala 56 odstotkov povprečja območja evra (deset let prej pa 53 odstotkov). V netržnih panogah (OPQ) ni mogoče meriti na ta način, a me ne bo nihče prepričal, da zaostaja za toliko – kljub vsej nesporni neučinkovitosti – tudi kakovost slovenskega javnega zdravstva in izobraževanja. Posredni indikatorji, ki jih imamo, kažejo, da veliko manj. To je normalno. Javno zdravstvo in izobraževanje sta med našimi najvišjimi tehnološkimi panogami. V zelo majhnem zaostanku, če sploh, so tudi številna zasebna visokotehnološka podjetja – ki pa jih je še tako malo! Povprečje zasebnega sektorja je zelo nizko.

Predvsem javno izobraževanje in znanost sta tisti del sistema, ki najbolj poganja naše nujno nenehno spreminjanje (in ki je bil v kriznem »varčevanju« najbolj okleščen). Kdo je lokomotiva? Kdo vleče – in kdo zavira? Kdo se napredku dejansko upira? Težko se je izogniti vtisu, da je odpor »gospodarske zbornice« in politikov establišmenta do vsega državnega in javnega samo slabo prikrit odsev njihovega temeljnega odpora do nujnosti razvojnega spreminjanja.

V slovenskem gospodarstvu in družbi se zares kopiči veliko nasprotje – to nasprotje, ne tisto med nekakšnimi heroji zasebnega sektorja in paraziti javnega. Pisec tega prispevka sem zadnji, ki ne bi cenil slovenskih podjetnikov in slovenskega podjetništva. Ampak kakšnega podjetništva? In z angažiranjem kakšnih vladnih politikov? Odločala bo, kot je to vedno, usmeritev vladnih politikov. Tudi davčne.

O posledicah

Slovenska skupna obdavčitev (delež skupnih fiskalnih prihodkov v BDP) je v evropskih primerjavah povprečna. Krepko pod povprečje je zdrsnila lani, a zaradi posebnih dejavnikov, ki naj bi letos že prešli. Slovenski problem niso davki. Reševanje problemov z davčnim hokusom pokusom bi jih samo povečalo, zelo verjetno krepko povečalo.

Slovensko gospodarstvo je nizko produktivno. Problem, ki že grozi z družbeno konfliktnostjo, je nesposobnost vodilnih ekonomsko-političnih establišmentov, da se posvetijo temu. Problem je, da nam namesto tega vsiljujejo razne bizarne invencije v okvirih igre z ničelno vsoto. Govorim o vodilnih establišmentih. So »stališča gospodarske zbornice« res vse, kar zna sporočati gospodarstvo? In je to res vse, kar zna povzeti kot svoje lastno stališče tudi vlada, ki bi morala vzdrževati vsaj minimalno avtonomijo od kapitala, če nič drugega zato, da poskrbi za njegov »makro« in dolgoročni interes?

Upajmo, da sedanja konjunktura ne prinaša samo novega obdobja pohlepa in norosti naših vsakokrat najvplivnejših kapitalističnih elit. Eno tako izkušnjo že imamo izpred dobrega desetletja. Tudi takrat je vlada »podprla kapital« z zniževanjem davkov (in gradila z enormnimi dobički za vse sodelujoče avtocestni križ, pa Teš 6, zdaj Tir 2 ...). Rezultat vseh tedanjih elitnih bakanalij je bil propad kapitala, povečanje revščine in zasebni dolg, ki ga je morala prevzeti država in ki zdaj zmanjšuje slovensko javno porabo zaradi obresti vsako leto za milijardo evrov.

In kako to, da jih še ni strah? Če bo sedanja konjunktura zlorabljena vsaj delno tako, kot je bila prejšnja, zdaj že drugič zapored, ko se za večino ljudi prejšnja kriza sploh še ni polegla, je namreč izid predvidljiv: izid socialne implozije, potem eksplozije, potem ... Je res mogoče, da ni tak scenarij prav nič moteč? Ali da je morda že kar vračunan?